

в освітніх відносинах необхідно просувати демократичний етос; важлива роль проєктної педагогіки; методи залучення здобувачів до індивідуального та колективного оцінювання їх підготовки; зустрічі, обміни та партнерство між здобувачами вищої освіти та науково-педагогічних працівників з ЗВО; встановлення громадянського партнерства між закладами вищої освіти, громадськими організаціями та виконавчою владою.

Підсумовуючи можна стверджувати, що є підстави для оптимізму щодо подальших перспектив впровадження в Україні громадянської освіти в рамках реалізації концепції пожиттєвого навчання. Вважаємо необхідними для цього процесу скоординовані зусилля як виконавчої влади, так й наукової та освітянської спільнот. Активна громадськість та громадські організації в цьому процесі мають грати одну з провідних ролей.

Література

1. Власенко О. М. Основні пріоритети реформування громадянської освіти в Україні. *Zhytomyr Ivan Franko state university journal. Pedagogical sciences*. № 1 (92). 2018. С. 70–74.
2. Громадянська освіта в умовах безпекових викликів і загроз: навчальний посібник / за ред. А. М. Круглашова, Н. Ю. Ротар, І. В. Цікул. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. 184 с.
3. Дем'янчук О.П. Політична і громадянська освіта як політичний інститут: потреба формування в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 102. С. 412–416.
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyirozvitkugromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini>. 2018.
5. Круглашов А. М. Інтеграція української політичної науки в Європейський простір. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Вип. 3–4. 2016. С. 175–186.

Завацька Людмила Миколаївна
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО СТОСОВНО ДІТЕЙ У ФОКУСІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

До найпоширеніших психологічних конфліктів належать міжособистісні конфлікти. Вони охоплюють практично всі сфери людських відносин. Будь-який конфлікт зрештою зводиться до міжособистісного. Міжособистісні конфлікти виникають через суперечності у відносинах двох або більшої кількості людей, які виконують спільну діяльність або проживають разом. Конфлікт блокує взаємодію між ними і робить їх співпрацю та життя неможливим чи малоефективним. Конфлікти між особами виникають там, де стикаються різні погляди, манери поведінки; їх може жити і бажання одержати щось, не підкріплене відповідними можливостями.

Сімейні конфлікти – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів, поглядів та інтересів. Розглянемо особливості сімейних конфліктів, які потрібно враховувати для їх попередження і вирішення.

По-перше, сімейні конфлікти зумовлені унікальністю сімейних стосунків. Найважливішою особливістю є те, що їх основний зміст визначають як міжособистісні відносини (любов, родинні стосунки), так і правові й моральні обов'язки, пов'язані з реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреативної (взаємо-допомога, підтримка здоров'я, організація дозвілля і відпочинку), комунікативної і регулятивної.

По-друге, сімейні конфлікти відрізняються і за причинами. Найважливіші з них: обмеження свободи активності, діяльності, самовираження членів сім'ї; відхилення в поведінці одного із членів сім'ї (алкоголізм, наркоманія та ін.); наявність протилежних інтересів; авторитарний тип взаємовідносин; наявність складних матеріальних проблем; авторитарне втручання родичів у сімейні стосунки та ін.

По-третє, особливості сімейних конфліктів виявляються в їх динаміці, а також у формах протікання. У цілому динаміка сімейних конфліктів характеризується класичними етапами (виникнення суперечки, усвідомлення суперечки конфліктною, відкрите протиборство, розв'язання конфлікту та його емоційне переживання). Але такі конфлікти відзначаються підвищеною емоційністю, швидкістю проходження кожного з етапів, формами протиборства (докори, образи, сварки, сімейні скандали, порушення обіцянок тощо), а також способами їх розв'язання (примирення, досягнення злагоди, взаємні поступки, розлучення та ін.).

По-четверте, суттєвою особливістю сімейних конфліктів є те, що вони можуть мати тяжкі соціальні наслідки. Особливо травматично сімейні конфлікти позначаються на дітях у формах жорстокого поводження або насильства.

Поняття «насильство» та «жорстоке поводження» часто застосовують як синоніми. Дійсно як соціальні явища вони тісно взаємопов'язані.

Визначення поняття «жорстоке поводження з дитиною» надається в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» та ст.3 Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема таких, що можуть загрожувати їхньому життю та здоров'ю.

Жорстоке поводження – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, насильства за ознакою статі, булінгу, мобінгу, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або утримання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [1].

Фізичне насильство – заподіяння фізичної шкоди (побої, штовхання, ляпаси, кусання, стусани, насильницьке обмеження простору, змушування до вживання алкоголю чи наркотиків, різні види фізичного покарання...)

Емоційне насильство – це дії або поведінка дорослих або інших дітей, спрямовані на маніпулювання, залякування, контроль або приниження дитини таким чином, що завдає шкоди її самооцінці, впевненості та психічному здоров'ю.

Сексуальне насильство – використання дитини дорослою людиною або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди, посягання сексуального характеру силою або примусом.

Нехтування потребами – недбалість щодо забезпечення потреб належного догляду, харчування, одягу чи житла, або порушення права дитини на охорону здоров'я, освіту та безпеку.

Насильство, на відміну від жорстокого поводження – це будь-яке свідоме і навмисне (заздалегідь сплановане) застосування сили одного індивіда/групи людей проти іншого (найчастіше беззахисного, жорстоке поводження з дитиною, нехтування її інтересами та проблемами), з метою встановлення над ними влади і контролю.

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства [2].

Основні ознаки домашнього насильства:

- насильство завжди здійснюється умисно – особа яка вчинила насильство усвідомлювала характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала можливість настання шкідливих наслідків, заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю;
- дії унеможливають ефективний самозахист – особа яка вчиняє насильство має певні переваги: вік, фізична сила економічно вигідніше становище та ін.;
- дії порушують права і свободи особи – кривдник намагається контролювати свою жертву, обмежуючи її права та свободи;
- насильницькі дії спричиняють шкоду – фізичну, морально-психологічну, матеріальну іншій особі. Наслідком насильницької дії завжди є шкода.

Фактори, що вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини над якою здійснюється домашнє насильство:

- 1) батьки не цікавляться навчальною діяльністю дитини, вихованням;
- 2) під час відвідування закладу перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин. Наявні повідомлення дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів;
- 3) систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу, батьків інших дітей;
- 4) ігнорують рекомендації працівників закладу щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків;
- 5) не дотримуються санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);
- 6) мають ознаки пригніченого психоемоційного стану, розладів психічного здоров'я, суїцидальної поведінки, що ускладнює процес догляду та виховання дитини;
- 7) не забезпечують необхідного медичного догляду за дитиною, що може призвести до серйозних порушень здоров'я;
- 8) жорстоко поводяться з іншими членами сім'ї або з домашніми тваринами;

9) допускають перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, схильних до вживання алкоголю, наркотичних речовин;

10) не забезпечують дитину кишеньковими коштами;

11) перекладають відповідальність щодо догляду за молодшими дітьми на старших.

Висновок. Таким чином, насилля над дитиною з боку відповідальних за неї дорослих порушує фізичний і психічний розвиток дитини, виникає важка форма соціальної дезадаптації. Відповідно соціальні педагоги закладів освіти, які помітили ознаки домашнього насильства зобов'язані повідомити соціальні служби та поліцію для захисту дитини завдяки партнерській взаємодії.

Література

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04 2001 за №24011-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 10.11.2024)

2. Наказ МОН України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами» від 2 жовтня 2018 р. № 1047.

3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 р. № 658.

Калініченко Олександр Петрович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Актуальність соціального партнерства у вихованні громадянина-патріота зумовлена потребою суспільства у свідомій, самодостатній, відповідальній особистості, яка готова брати активну участь у житті суспільства та держави, виявляти соціальну ініціативність, здатна вибудовувати партнерські взаємовідносини з іншими для створення та реалізації проєктів, спрямованих на суспільне благо, вміє продукувати рішення та знаходити ресурси для досягнення поставлених цілей. Виховання громадянина-патріота, здатного до ефективної та продуктивної взаємодії з іншими членами суспільства, державними структурами, громадськими організаціями, та різними соціальними інститутами, це є одним із пріоритетних виховних завдань, в тому числі і закладів позашкільної освіти.

Сім'я та заклад позашкільної освіти являють собою два важливих інститути розвитку, соціалізації й виховання підлітка. Кожний із них виконує свої специфічні функції. Якщо заклад позашкільної освіти сприяє інтеграції дитини в соціум, то сім'я має забезпечити індивідуалізацію дитячого розвитку. Ніхто не знає так добре дитину, її індивідуальні особливості, особистісні якості, характер, темперамент, здібності та потреби як батьки. Практика довела, що без єдності та консолідації зусиль цих двох складових суспільства ефективність усього процесу виховання буде досить низькою. Оскільки сімейне виховання більшою мірою впливає на всебічний розвиток дитини